ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਲਗਾਉ ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਰੁੱਖ

ਐਮ. ਅਸੋਕ ਕੁਮਾਰ

ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਟਾਂ-ਡੌਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂਹੀਣ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣ ਸਦਕਾ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੋਮੇਂ ਵਜੋਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਉੱਦਮਾਂ ਸਦਕਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਖ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਚੇਤਨਾ (ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾ) ਅਟਨੂਰ ਦੇ ਵਣਵਾਸੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜੀਵਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਈ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਵਾਤਵਰਣ ਪੱਖੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬੇਹੱਦ ਕਾਰਗਰ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਗੌਂਡਾ ਆਂਧਰਾਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਦਿਲਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਟਨੂਰ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਵਣਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਹੈ। ਬਰਾਨੀ ਜਾਂ ਵਰਖਾ ਆਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਉਹ ਕਪਾਹ, ਮਸਰ, ਜਵਾਰ ਅਤੇ ਸੋਇਆਬੀਨ ਵਰਗੀਆਂ ਬਰਾਨੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘੱਟ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਹੇਜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਡਿੱਗੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਥਾਂਵੇਂ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਵੀ ਨਿਰਾਸਾਜਨਕ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਦੀਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪੋਸ਼ਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵੱਟਾਂ ਡੌਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸੁਰਖੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਖੇਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਜੈਵਿਕ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਉਪਲਭਧਤਾ ਬਾਰੇ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿੱਘਰ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ, ਪਸ਼ੂਧਨ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਣ ਚੁਣੌਤੀ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਚੇਤਨਾ ਨਾਮ ਇੱਕ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਆਦਿਲਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਣਵਾਸੀ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਆਜੀਵਿਕਾ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੁਦਾਇਕ-ਤਕਨੀਕੀ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀਆਂ ਵਾਲੀ ਬੇਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ 'ਤੇ ਚੋਖੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣ ਸਦਕਾ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸਰਮਥਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਾਧਾ ਦਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖੇਤੀ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਹਿਆਂ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵਾਤਾਵਾਰਣ ਪੱਖੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਖੇਤਾਂ ਦੁਆਲੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਰੁੱਖ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇਕੱਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਲਾਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਗਰ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ। ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਨਾਈਟਰੋਜ਼ਨ ਜ਼ਮ੍ਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋ-ਦਲ ਰੁੱਖਾਂਦੀ ਵਣਖੇਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਰੁੱਖ ਚੰਗਾ ਬਦਲ ਸਾਬਿਤ ਹੋਏ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅੰਦਰ ਨਾਈਟਰੋਜ਼ਨ ਜ਼ਮ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਲਾਇਰੀਸੀਡੀਆ, ਕੇਸੀਆ ਸੀਆਮੀਆ (ਕਸੌੜ), ਸੈਸਬੇਨੀਆ ਗਰੈਂਡੀਫਲੋਰਾ। ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿੰਮ੍ਹ ਅਤੇ ਸੁਖਚੈਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਖਾਣ ਲਈ ਫ਼ਲਦਾਰ ਰੁੱਖਾਂ ਵਜੋਂ ਅੰਬ, ਸੀਤਫਲ, ਕਟਹਲ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਇਮਾਰਤੀ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਚਾਰੇਲਈ ਸੈਸਬੇਨੀਆ ਗਰੈਂਡੀਫਲੋਰਾ, ਸੁਬਬੂਲ, ਸਾਗਵਾਨ, ਮੁਵਾ ਅਤੇ ਸੁਖਚੈਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਗਏ।

ਤਕਰੀਬਨ 373 ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਲਗ ਤੌਂ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਤੋਂ ਕੰਪੋਸਟ ਖਾਦ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਏਕਲ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਫਲੀਦਾਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਾਂਹ, ਮੂੰਗੀ, ਚੌਲੇ/ਹਰਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਕੇ ਬਹੁਫ਼ਸਲੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਫਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਉਪਲਭਧ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਰੇਕ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ ਪਿੱਟ ਬਣਾਉਣ ਦੀਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਗਈ।

ਭੂਮੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੁਧਾਰਣ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ ਪਾਉਣਾ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਹਰੀ ਖਾਦ ਵਾਹੁਣਾ, ਨਦੀਨਾਂ ਤੋਂ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਉਪਲਭਧ ਹੋਰ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਤੋਂ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਨਰਮੇਂ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਤੋਂ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ-ਡੌਲਾਂ 'ਤੇ ਉਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਣ ਅਤੇ ਢੈਂਚੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅੰਤਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ

ਵਾਹੁਣਾ ਅਤੇ ਵੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਗਲਾਇਰੀਸੀਡੀਆ ਅਤੇ ਕੇਸੀਆ ਸੀਅਮੀਆ ਦੇ ਪੌਦੇ ਲਾਉਣਾ ਆਦਿ।

ਨਤੀਜੇ: ਪ੍ਰਤਿ ਏਕੜ 60 ਤੋਂ 72 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟਰੋਜ਼ਨ ਭਰਪੂਰ 8 ਟਨ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇੰਨੀ ਨਾਈਟਰੋਜ਼ਨ ਪ੍ਰਤਿ ਏਕੜ ਝਾੜ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਬਣੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇਖੋ)। ਵੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਏਕੜਲਗਾਏਗਲਾਇਰੀਸੀਡੀਆ/ਕੇਸੀਆਸੀਅਮੀਆ ਦੇ 200 ਪੌਦਿਆਂ ਤੋਂ ਲਵਾਈ ਦੇ 5 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਤਿ ਪੌਦਾ 30ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮ ਅਤੇ ਸੁਖਚੈਨ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਪੌਦਾ ਸਾਲਾਨਾ 300-300 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। 'ਤੇ ਉਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।ਸਣ ਅਤੇ ਢੈਂਚੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅੰਤਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਉਪਲਭਧ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ, ਬਰਾਨੀ ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬਾਹਰੀਸਾਧਨਾਂ (ਰਸਾਇਣਾਂ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਦੇਂ ਹੋਏ ਟਿਕਾਊ ਬਰਾਨੀ ਖੇਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੁੱਖਟੀਚਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਮੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿ ਪਾਰਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 96%ਵਣਵਾਸੀ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਸਿੱਧਿਆਂ ਜੁੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਿਖਾਲਾਈ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਾਰਣੀ: ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਜੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਦਾ ਸਿਰਾ	ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ (ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ/ਸਾਲਾਨਾ)	ਟਿੱਪਣੀ
1.	ਖੇਤ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ		
ੳ.	ਵੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਕੰਪੋਸਟ ਪਿੱਟਾਂ ਦੁਆਲੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਗਲਾਇਰੀਸੀਡੀਆ/ਕੇਸੀਆ (200 ਪੌਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਏਕੜ)	6000	ਬਲਦ ਨਾਉਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਤਿ ਪੌਦਾ 30 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਸਾਲਾਨਾ
ਅ.	ਵੱਟਾਂ ਤੇ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਸਣ	728	1.3 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ਸਕਵੇਅਰ ਮੀਟਰ 2 ਮੀਟਰ ਚੌੜੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਥੱਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਏਕੜ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ 280 ਸਕਵੇਅਰ ਮੀਟਰ
ੲ.	ਢਾਪੂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੌਦੇ ਘਣ-ਘੱਟੋ 3	900	300 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ਪੌਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇ ਕਟਾਈਆਂ 'ਚ
ਸ.	ਢਾਪੂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸੁਖਚੈਨ ਦੇ ਪੌਦੇ ਘਣ-ਘੱਟੋ 3	900	300 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ਪੌਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇ ਕਟਾਈਆਂ 'ਚ
ਹ.	ਨਦੀਨ	800	
ਕ.	ਫਸਲੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ	1000	
1.	ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੁੱਲ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ (ਕਿਲੋਆਂ 'ਚ)	10328	
2.	ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੁੱਲ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ	6196.8	
3.	ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ (ਘਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ 'ਤੇ)	4000	
4.	ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ	2000	

ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਟੈਗ੍ਰੇਟਿਡ ਟ੍ਰਾਈਬਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਥਾਰਟੀ (ਆਈ ਟੀ ਡੀ ਏ) ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਚਿਰਸਥਾਈ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਮੁਦਾਇਕ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਨ ਖੜੇ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਭਾਗ ਸੀ।

ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਬੂਰ ਪਈਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼

ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਸਟਾਫ ਵਿੱਚ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਾਫੀ ਸ਼ੰਕੇ ਸਨ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਖੇਤਾਂ ਬਲਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਦੇਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ। ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਫਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਜੀਵਿਕਾ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆ ਸਕਦਾਹੈ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਟਨੂਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵੀ ਟਿਕਾਊ ਖੇਤੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ♦

ਐਮ. ਅਸ਼ੋਕ ਕੁਮਾਰ
ਚੇਤਨਾ ਆਰਗੈਨਿਕ
ਨੰ: 12-13-677/66, ਪਲਾਟ ਨੰ. 187,
ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਂਈ ਦੁਰਗਾ ਨਿਵਾਸ, ਗਲੀ ਨੰ. 1, ਤਰਨਾਕਾ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ-17,
Email: ashokmahavadi@yahoo.com